

Legal Horizons

Journal homepage: <https://legalhorizons.com.ua/en>

Legal Horizons, 14(2), 38-43

UDC 336.71:330

DOI: 10.21272/legalhorizons.2021.i14.p38

Development of E-Government in Ukraine

Viktor O. Timashov*, Nadiya Ye. Kyrylenko

Kyiv National University of Trade and Economics
02156, 19 Kyoto Str., Kyiv, Ukraine

Article's History:

Submitted: 10.02.2021

Revised: 06.04.2021

Accepted: 01.05.2021

Abstract

This study investigated the issue of development of e-government in Ukraine. The authors considered certain aspects relating to the development of modern information space. The study analysed scientific approaches to the definition of e-government, as well as the main current issues concerning the introduction of e-government. The authors examined the Ukrainian and international regulations, which are legislatively consolidated and regulate the issues of e-government, are studied. The study identified the legal provisions that currently regulate online governance. The main opinions of researchers on the development of the concept of e-government were highlighted, with the authors concluding on the differences between conceptual approaches to this notion. The study specified the researchers' approaches and terms proposed by the authorities of Ukraine. In addition, the authors listed the problems that hinder the full and successful implementation of e-government and its successful, high-level operation. The current legislation of Ukraine was analysed and actions were proposed to improve legal regulation. By analysing the current legislation, scientific articles, and other resources, the authors identified the shortcomings hindering the implementation of e-government in Ukraine and proposed possible amendments to regulations. The study established that the basic concepts concerning e-government are not expressly defined in the current legislation, which considerably complicates the regime of their legal protection and negatively affects the development of contractual relations regarding the citizens' exercise of their rights using the Internet and gadgets. The authors established that the legislation of Ukraine should be in constant dynamics, comply with international legal acts and constantly grow in knowledge and implementation of innovations concerning online management. Based on the researched materials, the authors formulated their conclusions and proposals on improving the e-government sphere in Ukraine, as well as possible ways of solving the most urgent issues concerning the improvement of this sphere to ensure security and protection of fundamental rights of subjects, namely citizens of Ukraine and government officials

Keywords: online governance, electronic digital signature, "Diia" application, distance learning

Suggested Citation:

Timashov, V.O., & Kyrylenko, N.Ye. (2021). Development of e-government in Ukraine. *Legal Horizons*, 14(2), 38-43.

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

*Corresponding author

Становлення електронного урядування в Україні

Віктор Олександрович Тімашов, Надія Євгенівна Кириленко

Київський національний торговельно-економічний університет
02156, вул. Кіото, 19, м. Київ, Україна

Анотація

Стаття присвячена розгляду питання становленню електронного урядування в Україні. Розглянуто низку аспектів, пов'язаних з розвитком сучасного інформаційного простору. Проведено аналіз наукових підходів до визначень поняття «електронне урядування». Проаналізовано основні проблеми сьогодення для впровадження електронного урядування. Досліджено українські та міжнародні нормативно-правові акти, що закріплені на законодавчому рівні та регулюють питання електронного урядування. Визначені правові норми, які регулюють на даний момент урядування онлайн. Висвітлено основні погляди науковців на формування поняття «електронного урядування» та зроблено висновки щодо різниці концептуальних підходів до цього поняття. Зазначені такі підходи науковців та терміни, які пропонує влада України. Виділено перелік проблем, які перешкоджають повному та вдалому запровадженню електронного урядування та його вдалому існуванню на високому рівні. Проаналізовано чинне законодавство України та запропоновано дії з метою удосконалення правового регулювання. Шляхом аналізу чинного законодавства, наукових статей та інших ресурсів були визначені та викладені недоліки, через які впливають проблеми впровадження електронного урядування в Україні, запропоновані можливі правки до нормативно-правових актів. Визначено, що сьогодні в законодавчій сфері основні поняття в області електронного урядування не є чітко визначені, що значно ускладнює режим їх правової охорони та негативно впливає на формування договірних відносин у сфері реалізації своїх прав громадянами за допомогою інтернету та гаджетів. Встановлено, що законодавство України має знаходитися в постійній динаміці, відповідати міжнародно-правовим актам і постійно рости в знаннях та запровадженні інновацій у сфері управління онлайн. На основі досліджених матеріалів сформульовано висновки та пропозиції щодо вдосконалення сфери електронного урядування в Україні та зазначено можливі способи вирішення найбільш актуальних питань щодо вдосконалення даної сфери з метою забезпечення охорони та захисту основоположних прав суб'єктів, а саме громадян України та представників влади

Ключові слова: урядування онлайн, електронний цифровий підпис, додаток «Дія», дистанційне навчання

Постановка проблеми

Сьогодення вражає швидкістю свого розвитку. Кожного дня у світі народжуються геніальні ідеї, інноваційні технології, оригінальні методи та винахідливі люди – творці вищезгаданого. Світ еволюціонує, змінюється, а разом із ним росте потреба застосування новітнього процесу. Розвиток інформаційного суспільства веде до трансформації публічного адміністрування та запровадження істотних змін у суспільних відносинах. Цифровізація адміністративних послуг – один із пріоритетів Уряду України. Інтернет-технології, що забезпечують інформаційну взаємодію органів влади, бізнесу й інститутів громадянського суспільства, отримали в сучасній літературі найменування «е-урядування». Зростаюча активність до інформаційної теми має відповідати адекватному правовому регулюванню, що дозволяє вичерпно захищати та врегульовувати правовідносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В українській науковій літературі дослідженню проблематики електронного урядування, його характеристик і стану впровадження в практичну

діяльність органів влади присвячено роботи провідних науковців: О. Баранов [1], В. Дрожжинов [2], М. Вершинін [3], А. Кошкін [4], М. Соколова [5], О. Мітченко [6], В. Шверда [7], А.І. Семенченко [8], О.А. Баранов, І.Б. Жилияєв, М.С. Демкова та І.Г. Малюкова [9], Н.В. Васильєва [10], Є.О. Архипова та Н.О. Дмитренко [11], А.А. Ангел [12], С. Колеска, Л. Добріца [13], Ю.Ю. Ряховська [14] та інших.

Мета статті

Метою дослідження є аналіз правових засад, можливостей і впроваджених дій України, що забезпечують становлення й розвиток електронного урядування.

Виклад основного матеріалу

Після появи терміну «електронне урядування», він продовжує розширювати сферу свого застосування. Як одне зі складних соціально-правових явищ, воно може бути досліджено з різних точок зору за предметом регулювання: політичної, економічної, правової та організаційної. Щодо питання трактування поняття «електронний уряд» (е-уряд) наразі ведуться

дискусії. Так, деякі науковці вважають, що електронний уряд – це уряд, який має власний електронний портал; інші впевнені, що це уряд, який активно взаємодіє з громадянами за допомогою мережі Інтернет; треті розглядають електронний уряд як всю сферу послуг, яка надається державою та відповідними її органами своїм громадянам [15].

Обов'язково варто згадати визначення «електронного урядування», надане Урядом. Так, у Концепції розвитку електронного урядування в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р.¹, «електронне урядування» розглянуто як форму організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, направленої на задоволення потреб громадян.

Чітке визначення електронного уряду на нормативній ланці вже було зазначено, але актуальність цієї теми дає змогу розглянути визначення науковців. Наприклад О. Баранов вважає, що електронний уряд – це уряд, у якому вся сукупність як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків і процесів підтримується й забезпечується відповідними інформаційно-комунікаційними технологіями. Необхідною умовою переходу до електронного уряду є широка інформатизація всіх процесів у звичайній діяльності міністерств, відомств, місцевих органів виконавчої влади, причому як внутрішніх, так і зовнішніх [1].

Існують і зовсім інші погляди на термін «електронне урядування». Так, В. Дрожжинов зазначив, що електронний уряд – це використання віртуального простору для вдосконалення моделей надання послуг та підвищення ефективності функціонування органів влади та державних установ [16]. М. Вершинін визначив, що електронний уряд – система інтерактивної взаємодії держави і громадян за допомогою інтернету, нова модель державного управління, яка перебудовує традиційні відносини громадян і владних структур [3]. Таке сучасне визначення вказує на появу чогось нового як для представників зі сторони влади, так і для громадян України. А. Кошкін зазначив, що електронний уряд – мережна інформаційно-комунікаційна інфраструктура, яка підтримує процес виконання державними органами виконавчої влади своїх функцій у суспільстві [4, с. 156].

Кількість думок науковців та їх різноманіття щодо визначення поняття електронного урядування вражає. Деякі вчені взагалі поняття «електронного уряду» та «електронного урядування» розглядають з різних точок зору та трактують останнє як процес самоорганізації суспільства для прийняття колективних рішень, а також як прозорі механізми

контролю за реалізацією цих рішень, а перше розглядається насамперед як постачальник певних послуг і один із інститутів регулювання [5, с. 162-163]. Автори даної наукової статті схиляються до думки тих науковців, які об'єднують ці поняття та розглядають їх суть однаково, тому в цій роботі буде подана інформація саме з цієї точки зору.

Впровадження системи електронного урядування має підвищити ефективність державного управління шляхом спрощення комунікації між державою та населенням. Але на даний момент існує достатня велика кількість проблем, як і в будь-якому проекті крупних масштабів, які перешкоджають розвитку цього проекту. Державна політика розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування має базуватись на контролі дій держави з боку суспільства та бізнесу для виключення нерівноправних взаємовідносин держави з іншими суб'єктами процесу та між собою та для вирішення першочергових проблем електронного урядування.

Розвиток телекомунікацій в Україні відбувається в загалом оптимальному на сьогодні напрямі – поступового впровадження інноваційних технологій, зокрема мереж останнього покоління, розрахованих на чимдалі глибшу конвергенцію інформаційних, мультимедійних, комп'ютерних форматів і сервісів. Основне завдання держави на даній стадії розвитку мережі Інтернет та її національного сегменту в Україні вбачається у подальшому розвитку та оптимізації відповідної нормативно-правової бази [8, с. 62].

В Україні вже зроблений крок щодо забезпечення інформаційної відкритості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, залучення громадськості до процесу розробки та прийняття державних рішень. На сьогодні майже всі міністерства та відомства України мають свої інтернет-приймальні, звідки чиновники дають відповіді на запитання громадян. На сайтах розміщується інформація про проекти рішень міністерства, новини, аналітичні дані щодо державної політики, результати та прогнози соціально-економічного розвитку України. Ряд відомств, таких як Казначейство, Нацбанк, Державна митна служба, Пенсійний фонд і навіть окремі структури різних органів влади вже створюють власні корпоративні мережі, але не завжди інформація цих сайтів є достатньо повною. Взаємодія мешканців міст України із органами державної влади та органами місцевого самоврядування все частіше відбувається через використання новітніх інформаційних технологій. Переведення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з організаціями та громадянами в електронний вигляд дозволяють скоротити час надання державної послуги та знизити витрати,

¹Розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р. «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.03.2021).

пов'язані з особистим зверненням людини та громадянина в ці органи [9, с. 240–243].

7 листопада 2018 року набув чинності Закон України «Про електронні довірчі послуги»¹. З цього моменту втратив чинність Закон України «Про електронний цифровий підпис». Одним із важливих нововведень закону про електронні довірчі послуги є те, що він запроваджує поняття «кваліфікований електронний підпис», яке замінило поняття «електронного цифрового підпису». Одним з найважливіших положень Закону України «Про електронні довірчі послуги» є взаємне визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів та електронних підписів.

Електронний цифровий підпис відіграє одну з найважливіших ролей у системі електронного документообігу, оскільки він використовується фізичними та юридичними особами для ідентифікації фізичної або юридичної особи та підтвердження цілісності даних в електронній сфері. Українська законодавча система, що регулює юридичну та технічну сфери застосування електронних підписів, є досить розвиненою, але в рамках науки права існує потреба глибокого порівняльного аналізу міжнародного, світового та законодавства окремих країн у галузі електронних підписів для визначення подібностей та відмінностей, колізій і спорідненості правових норм із урахуванням практик їх застосування. У цьому сенсі українські правознавці та фахівці у цій сфері мають забезпечити передумови створення нової моделі правового та технічно-юридичного повного регулювання усіх дій відкритого ключа, що забезпечить швидку інтеграцію національних та іноземних електронних довірчих послуг.

Додаток «Дія» став першим кроком до «цифрової країни». Він покликаний бути простим і зрозумілим єдиним сервісом для отримання державних послуг та оцифрованих даних. Його бренд і концепцію представили 27 вересня 2019 року. Dodatok об'єднує у єдиному електронному вікні усі послуги, які надаються державою громадянам і бізнесу [17]. На Порталі Дія кожен громадянин може отримати електронні послуги та інформацію про себе з державних електронних інформаційних ресурсів. На Порталі Дія доступно 33 електронні послуги. Як зазначає сам портал, Дія – це взаємодія «Держава і я». Дія – це застосунок, в якому всі потрібні документи в одному місці, у вашому смартфоні. Дія – це один портал, де можна отримати всі послуги онлайн: швидко, зручно та людяно [17]. Зокрема, послуга з реєстрації бізнесу – найшвидша у світі.

Важливо, що рік тому світ зіштовхнувся з

проблемою, яка стала величезним поштовхом для урядів країн, зокрема України, для швидкого та масштабного впровадження різних сфер життєдіяльності в онлайн світ. Величезний відбиток залишив після себе перехід закладів навчання на дистанційну форму. Напочатку карантину навесні 2020 року всі заклади освіти перейшли на дистанційне навчання. Україна закрила всі заклади освіти для відвідування з 12 березня 2020 року, коли в країні починалася епідемія і було підтверджено перші випадки захворювання. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів № 211 від 11 березня 2020 року², на всій території країни впроваджувався карантин.

Перехід до дистанційного навчання був насправді складним для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів, викладачів, студентів та батьків школярів. Такі освітні проблеми виникли через відсутність досвіду держави та неготовність оперативно запровадити низку дієвих рішень. Головною проблемою стало певне обмеження доступу до мережі Інтернет та до обладнання, яке необхідне для навчання онлайн, тому дистанційне навчання здебільшого перейшло в самостійне, коли учням довелося самим відповідати за черпання знань, адже іншого виходу не залишалось.

Варто згадати і про проект «Дія. Цифрова освіта». Це проект Кабінету Міністрів України, ініційований Міністерством цифрової трансформації та спрямований на підвищення цифрової грамотності громадян. Мета – навчити цифровій грамотності 6 млн українців за 3 роки. Держава працює над тим, щоб усі послуги були доступні дистанційно, але на перших етапах деякі послуги все ж доведеться отримувати офлайн. Це може бути пов'язано з різними чинниками. Наприклад, для оцифрування однієї послуги потрібно спочатку оцифрувати й налаштувати обмін даними різних реєстрів, а для іншої – навіть внести зміни в законодавство, що дадуть змогу робити все онлайн. Отже, переведення всіх послуг в онлайн відбуватиметься поступово, але невідступно.

Висновки

Визначивши поняття електронного урядування, варто зазначити, що попри різноманітність думок науковців щодо визначення чіткого терміну електронного урядування, визначення цього ж терміну законодавством України, існують певні розбіжності і неясності, які створюють певні проблеми для повноцінного введення електронного урядування в життя кожного українця. Аналіз показує, що впровадження електронного урядування Україною все більше набирає швидкості та професійності, вже запроваджена низка додатків і програм, які дають

¹Закон України № 2155-VIII «Про електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 18.03.2021).

²Постанова Кабінету Міністрів України № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.03.2021).

змогу підтримувати зв'язок держави з громадянами онлайн.

Для повного та успішного втілення електронного урядування як ідеї та забезпечення повної реалізації всіх його переваг нашої держави, безперечно, необхідно пройти складний шлях наближення системи державного управління до європейських стандартів. Хоч перші кроки в запровадженні електронного урядування в Україні через нові портали та додатки досить результативні, але для повного переходу в інформаційне суспільство Україні необхідно

ще достатньо часу. Вірогідним є те, що саме вдале повне впровадження системи електронного урядування в Україні допоможе зробити державне управління продуктивнішим та уникнути численні розбіжності та непорозуміння між громадянами України та владними представниками.

Подальші наукові дослідження та аналізи у сфері запровадження та успішного функціонування електронного урядування доречно спрямовувати на з'ясування передумов переходу від традиційного управління та урядування до електронного.

Список використаних джерел

- [1] Баранов О. Електронний уряд в Україні? Буде! Коли? *Дзеркало тижня*. 2002. № 1(376). URL: <https://zn.ua/ukr/articles> (дата звернення: 16.03.2021).
- [2] Совершенствование государственного управления на основе его реорганизации и информатизации. Мировой опыт / под ред. В.И. Дрожжина. Москва: Эко-Трендз, 2002. 20 с.
- [3] Вершинин М. «Электронное правительство» в XXI веке. URL: https://pr-news.su/publicat/n6_7/6-7_8.htm (дата обращения: 24.03.2021).
- [4] Кошкин А. Проект «электронного правительства»: мировой опыт и российские перспективы. Государство и «информационная революция». *Проблеми подолання «цифрової нерівності» у Росії і країнах СНД*: матеріали міжнар. семінару. Москва, 2000. 156 с.
- [5] Соколова М.А. Электронное правительство и электронное правление: к вопросу об иерархии понятия. *Технологии информационного общества – Интернет и современное общество*: труды VIII Всерос. объедин. конф. Санкт-Петербург, 2005. С. 162–163.
- [6] Митченко О.Ю. Документационное обеспечение деятельности органов местного самоуправления (на примере администрации города Твери): автореф. дис. ... канд. ист. наук / ВНИИДАД. Москва, 2004. 13 с.
- [7] Шеверда В.А. Електронне урядування як спосіб підвищення ефективності системи державного управління. *Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення*: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Суми, 10-12 травня 2007 р.). Суми: СОІППО, 2007. С. 168.
- [8] Проект навчального посібника «Концептуальні засади розвитку електронного урядування в Україні» / за ред. А.І. Семенченко. URL: <http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Kontseptualni-zasadi-rozvitku-elektronnoho-uryaduvannya-v-Ukrayini.pdf> (дата звернення: 28.03.2021).
- [9] Баранов О.А., Жиляев І.Б., Демкова М.С., Малюкова І.Г. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації: результати дослідження. Київ: ООО «Поліграф- Плюс», 2007. 254 с.
- [10] Васильева Н.В. Досвід Естонії у наданні електронних послуг населенню. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=650> (дата звернення: 13.03.2021).
- [11] Архипова Є.О., Дмитренко Н.О. 2015. Досвід впровадження електронного урядування в естонії та його імплементація в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 11(26). С. 148–152.
- [12] Ангел А.А. Перспективи та можливості е-урядування в Україні. *Ефективність державного управління*. 2019. № 4(61). С. 63–73. doi: 10.33990/2070-4011.61.2019.198497.
- [13] Colesca S., Dobrica L. Adoption and use of E-government services: The case of Romania. *Journal of Applied Research and Technology*. 2008. No. 6(3). P. 204–217.
- [14] Ряховська Ю.Ю. (2015). Переваги та недоліки впровадження електронного уряду в країні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/16.pdf (дата звернення: 10.03.2021).
- [15] Чукут С.А., Клименко І.В., Линьов К.О. Електронний уряд. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Elektronnij-uryad_nauk_pрак-dovidnik_CHukut_Linov_Klimenko.pdf (дата звернення: 15.03.2021).
- [16] Дрожжин В.И., Штрик А.А. Электронные правительства и повышение конкурентоспособности стран – членов ЕС. *Технологии информационного общества – Интернет и современное общество*: труды VIII Всерос. объединен. конф. (Санкт-Петербург, 8–11 ноября 2005 г.). Санкт-Петербург, 2005. С. 143.
- [17] Розвиток електронних послуг. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug> (дата звернення: 16.03.2021).

References

- [1] Baranov, A. (2002). E-government in Ukraine? It will be! When? *Mirror of the Week*, 1(376). Retrieved from <https://zn.ua/ukr/articles>
- [2] Drozhzhinov, V.I. (2002). *Improvement of public administration on the basis of its reorganization and informatization. World experience*. Moscow: Eco-Trends.
- [3] Vershynyn, M. (2001). "E-government" in the XXI century. Retrieved from https://pr-news.su/publicat/n6_7/6-7_8.htm.
- [4] Koshkin, A. (2000). The "E-government" project: World experience and Russian perspectives. The state and the "information revolution". In *Problems of overcoming "digital inequality" in Russia and the CIS countries: Materials of the international seminar*. Moscow.
- [5] Sokolova, M.A. (2005). E-government and e-government: To the question of the hierarchy of the concept. In *Information Society Technologies – Internet and Modern Society: Proceedings of the VIII All-Russian united conference* (pp. 162-163). Saint Petersburg.
- [6] Mitchenko, O.Yu. (2004). *Documentation support for the activities of local self-government bodies (on the example of the administration of the city of Tver)* (Doctoral thesis, All-Russian Scientific Research Institute for Documentation and Archival Affairs, Moscow, Russian Federation).
- [7] Sheverda, V.A. (2007). E-government as a way to increase the efficiency of public administration. In *Management under the conditions of transformational innovations: Challenges, reforms, achievements: Materials of the international scientific conference* (p. 168). Sumy: SOIPPO.
- [8] Semenchko, A.I. (Ed.). (2016). *Draft textbook "Conceptual principles of e-government development in Ukraine"*. Retrieved from <http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Kontseptualni-zasadi-rozvitku-elektronno-uryaduvannya-v-Ukrayini.pdf>.
- [9] Baranov, O.A., Zhyliayev, I.B., Demkova, M.S., & Maliukova, I.H. (2007). *E-government in Ukraine: Analysis and recommendations: Research results*. Kyiv: Polihraf-Plius.
- [10] Vasylieva, N.V. (2013). Estonia's experience in the provision of public electronic services. *Public Administration: Improvement and Development*, 11. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=650>
- [11] Arkhypova, Ye.O., & Dmytrenko, N.O. (2015). Experience of introduction of e-governance in Estonia and its implementation in Ukraine. *Young Scientist*, 11(26), 148-152.
- [12] Anhel, A.A. (2019). Possibilities and opportunities of E-Government in Ukraine. *Efficiency of Public Administration*, 4(61), 63-73. doi: 10.33990/2070-4011.61.2019.198497.
- [13] Colesca, S., & Dobrica, L. (2008). Adoption and use of E-government services: The case of Romania. *Journal of Applied Research and Technology*, 6(3), 204-217.
- [14] Ryakhovskaya, Y.Y. (2015). Advantages and lack of implementation of the electronic government in the country. *Public Administration: Improvement and Development*, 10. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/16.pdf.
- [15] Chukut, S.A., Klimenko, I.V., & Linyov, K.O. (2016). *E-government*. Retrieved from https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Elektronnij-uryad_nauk_prak-dovidnik_CHukut_Linov_Klimenko.pdf
- [16] Drozhzhinov, V.I., & Shtrik, A.A. (2005). E-Governments and enhancing the competitiveness of EU member states. In *Information Society Technologies – Internet and Modern Society: Proceedings of the VIII All-Russian united conference* (pp. 143). St. Petersburg.
- [17] Development of electronic services. (n.d.). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug>.